

Рецензия

на дисертационния труд на Магдалена Даниелова Властанова, редовен докторант към катедра
Нова
и съвременна обща история към
Историческия факултет на Софийския Университет “Св. Климент Охридски” на тема -
„Американска и британска антисъветска кино пропаганда (1961–1968 г.)“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по научно направление 2.2. История и археология

Докторантката Магдалена Властанова защитава магистърска теза в МП „Кризи, конфликти и дипломация в световната политика“ на ИФ. Като преподавател съм наблюдавал израстването ѝ в последните години на висшето ѝ образование и мога да засвидетелствам, че прогресът, който тя постига е огромен. Интересите ѝ към социалните и културните проблеми в съвременността са ясно изразени и дълбоки. Безспорните ѝ качества доведоха и до приемането ѝ в докторската програма към катедрата по Нова и съвременна обща история на факултета. По време на обучението си в докторската програма тя се представи като изключително сериозен и задълбочен изследовател.

Дисертационният труд на Магдалена Властанова на тема **„Американска и британска антисъветска кино пропаганда (1961–1968 г.)“** представлява значителен принос към изследванията на културната дипломация и пропагандата в контекста на Студената война. Темата е актуална и добре подбрана, като поставя акцент върху малко изследвано поле в българската историография. Освен това подобни сравнителни изследвания са рядко правени дори в световен мащаб поради сложността на проблема и огромния материал, който трябва да се обработи. Проблемът има своята актуалност когато днес виждаме новото глобално противопоставяне и приемането на всички инструменти от времето на Студената война в тъй наречените хибридни конфликти. Подходите не са твърде променени и може да очакваме подобни типове пропаганда да се появят в днешното кино и от двете страни на новоформиращите се блокове. Поради тази причина изследването на проблема за кино пропагандата ще става още по-актуален в бъдеще, а изследването на Магдалена Властанова отваря една нова страница в българската историография.

Дисертационният труд на Магдалена Даниелова Властанова на тема **„Американска и британска антисъветска кино пропаганда (1961–1968 г.)“** представлява значителен принос към изследванията на културната дипломация и пропагандата в контекста на Студената война. Темата е актуална и добре подбрана, като поставя акцент върху малко изследвано поле в българската историография.

Дисертацията е с обем от **266 страници**, разделени на **увод, три основни глави, заключение, библиография и приложения**. Използвани са **над 150 заглавия**, включително монографии, статии, аудио-визуални материали и архивни източници. Отчетено е използването на **20 филмови заглавия** като основни обекти на анализ, представени във връзка с политическия и социален контекст на разглеждания период. Присъстват **архивни източници**, като цифрови материали от американски и британски кино архиви, които значително обогатяват емпиричната база на изследването.

Методология

Методологията е интердисциплинарна, включваща:

- **Исторически и културен анализ**, с акцент върху външната и вътрешната политика на двете страни.
- **Кинотекстологичен анализ**, изследващ образите и посланията във филмовите произведения.
- **Сравнителен анализ**, особено в трета глава, където са съпоставени американските и британските кино пропаганди.
- **Емпиричен метод** за анализ на архивни и аудио-визуални източници.

Въведението на изследването е изключително важно, защото в него се залага теоретичната рамка за цялата разработка. Пълноценно е разгледан терминът „пропаганда“. Като се представят различните гледни точки на наложени световни изследователи като Едуард Херман и Ноам Чомски (с. 25- 27), идеите на Дейвид Ийстън (с. 27), Гарт Джовет и Виктория О’Донъл(с. 27.) и Жак Елюл (с. 28). Тук е вкаран и проблемът за историята и киното. Отношенията между филмовата история, киното и самата история като наука. Показани са и различните теоретични подходи към филмовата история (с.29). Проследява се и историческото развитие на кинопропагандата до разглеждания исторически период. Въведението е много добре структурирано като обхваща основните теоретични проблеми и направления, които трябва да бъдат очертани, за да може да бъде задълбочено изследван проблема. Докторантката Властанова се е справила отлично с тази част и тук се вижда сериозен принос за българската историография, която слабо се занимава с подобна културна проблематика, още повече толкова добре фокусирано.

Първа глава от дисертацията е с обем от **58 страници (с. 40–98)** и представлява изчерпателно изследване на основните фактори, довели до развитието на американската антисъветска кино пропаганда през разглеждания период (1961–1968 г.). Главата е структурирана в четири основни подчасти:

1. **Външнополитически предпоставки – вдъхновение за кино индустрията (с. 40–49)**
2. **Вътрешнополитически предпоставки и влияние върху обществените нагласи (с. 50–64)**
3. **Холивуд: „Пропагандната ръка на американската машина за мечти“ (с. 64–76)**
4. **Германският кино фронт и сблъсъкът комунизъм и капитализъм (с. 76-98)**

Тази глава е основополагаща за изследването, тъй като поставя основните контексти – политически, социални и културни – които предопределят функционирането на пропагандната машина на САЩ.

Първата подчаст разглежда как външнополитическите кризи през ранния период на Студената война оформят пропагандната насоченост на американската кино индустрия. Акцентът е поставен върху Берлинската криза и отношението на администрациите на Труман и Айзенхауер към СССР.

В тази връзка, филми като „Бягство към Берлин“ (1962) представят кризата в Берлин като емблематичен пример за идеологическата борба между Изтока и Запада.

Авторката детайлно анализира как американската външна политика използва киното за укрепване на международния имидж на САЩ, като същевременно обрисова СССР като основния агресор.

Втората част на първата глава изследва вътрешнополитическите фактори, които насърчават създаването на пропагандни филми. Ключови теми са шпионската паника, ролята на бейби бумърите като нова аудитория и културните трансформации в американското общество.

Отделено е специално място на проблемите свързани със съветския шпионаж и опасенията от червеното проникване в САЩ. Представени са основните процеси на Макартизма и

еволуцията на американската вътрешна политика. Направени са и интересни препратки към културните промени свързани с „бийт“ поколението.

Важен аспект е ролята на бейби бумърите, които стават основна демографска група сред зрителите. Тази нова реалност променя структурата на филмовата индустрия и темите, които тя засяга. Подходът, който предлага докторантката е много важен, защото успява да покаже връзките между обществените и демографските трансформации и отражението им върху държавната политика.

Третата подчаст се занимава с развитието на Холивуд. Появата на структурите в американската кино индустрия и държавната намеса в нея до 1945 г. Тук е представен и ключовия проблем за репресиите срещу сценаристите свързани с Американската комунистическа партия известни като „Холивудската десетка“ (с. 68). Изключително полезно е представянето на законовата рамка, която ограничава кино сектора в САЩ.

Последната подчаст от първата глава е най-обширната и разглежда директната връзка между държавните институции и холивудската продукция. Специално внимание се отделя на ролята на Американската информационна агенция, която активно финансира и насърчава създаването на антисъветски филми. Подробно са анализирани и механизмите, чрез които се внедряват пропагандните послания. Авторката отбелязва и недостатъците в подхода на Холивуд, свързани с прекомерната идеологизация на съдържанието, което понякога води до изкуствени или шаблонни сюжети.

Четвъртата подчаст разглежда германският проблем като част от сблъсъка на кино фронта. Тя се фокусира върху действията на американската информационна агенция. В нея може да видим реалния анализ на четири ленти - : „Едно, две, три, „Бягство от Източен Берлин“, „Бягство към Берлин“ и „Разкъсана завеса“. Заключение на главата успява да покаже аналитичните способности на авторката. Доре са обхванати всички проблеми, които влияят на формирането на американската кинопропаганда. Вероятно трябва по-добра обосновка на подбраните филмови заглавия. За мен изглежда странно честото позоваване на български автори като например проф. Руси Маринов на с. 94. Естествено това не означава, че те нямат своя принос, но изследваната тематика е много по-подробно разглеждана в американски и британски публикации.

Относно първата глава може да се обобщи, че ни представя задълбочено изследване на ключовите аспекти на американската кино пропаганда. Обемът и структурата позволяват детайлно изследване на външните и вътрешните фактори, които влияят върху филмовото производство. Авторката умело съчетава исторически и културологичен анализ, като използва конкретни примери и цитати от филми.

Слабостите в главата са минимални и са свързани с относително повърхностния анализ на някои аспекти, като например взаимодействието между Холивуд и независимите режисьори. Въпреки това, първа глава поставя стабилна основа за изследването на пропагандата в контекста на Студената война.

Втора глава от дисертацията е с обем от **63 страници (с. 99–162)** и изследва развитието на британската кино пропаганда в периода 1961–1968 г. Главата разглежда социалните, политическите и културните фактори, които оформят специфичния характер на британските филми с антисъветска тематика. Тя е разделена отново е разделена на четири основни подчасти:

1. **Външнополитически предпоставки (с. 99–110)**
2. **Вътрешнополитически предпоставки (с. 110–127)**
3. **Кино индустрия (с. 128-140)**
4. **Шпионският филм: „Интригува, защото е парабола на нашето време“ (с. 140–161)**

Както бе казано по-горе втората глава на дисертацията е посветена на британската антисъветска кино пропаганда в периода 1961–1968 г. Главата разглежда в дълбочина как

политическите и социалните фактори определят темите, стилистиката и посланията на британските филми през разглеждания период.

Първата част от главата акцентира върху британската външна политика в контекста на Студената война и нейната роля в оформянето на пропагандното кино. Великобритания, която се стреми да запази своето влияние в международните отношения, намира във филмовата индустрия ефективен инструмент за културна дипломация. Съюзът със САЩ, често наричан „специална връзка“, играе ключова роля в оформянето на антисъветските тематики в британските филми. Изключително успешно и синтезирано са представени политическите трансформации в британските правителства и еволюцията на отношенията между двете страни и конкретно при управлението на Макмилън виж с. 101-103.

Външнополитическите кризи като Берлинския проблем също намират отражение в кино продукциите. Те са представени чрез сюжети, които подчертават опасността от съветската експанзия и необходимостта от обединени усилия на западния блок. Тук е поставена и рамката на отношението към СССР. Въведена е проблематиката около Суецката криза, с. 105. Показано е различното по-мекото отношение към Съветския съюз.

Втората част разглежда влиянието на вътрешните социални и политически процеси върху британската кино пропаганда. През 60-те години Великобритания преживява значителни социални промени, които намират отражение в киното. Появата на младежките движения и нарастващото напрежение между поколенията обуславят темите и стилистиката на филмите. Търсенето на нови форми на изразяване и по-динамични сюжети отразява културната революция, характерна за това десетилетие.

Важен аспект, разгледан в тази част, е влиянието на реални събития върху филмовите сюжети. Шпионските скандали като аферата „Профумо“ с. 121 не само провокират обществен дебат, но и вдъхновяват режисьорите да създават продукции, които балансират между факти и художествена измислица. По този начин британското кино успява да изгради убедителни и въздействащи разкази, които резонират със зрителите.

Третата част анализира развитието на британската кино индустрия в контекста на законодателните и културни промени през 60-те години. Законодателството, прието в този период, насърчава производството на национални филми, които да представят британските ценности и културно наследство. Изключителен интерес представлява темата за „Войната на филмите“ и противопоставянето на двете индустрии на САЩ и Великобритания с. 131. Този сблъсък дава възможност на кино индустрията да утвърди своята независимост и уникалност в сравнение с американското кино.

В тази част се разглеждат и техническите и художествени иновации, които характеризират британските продукции. Стремещът към реализъм и дълбочина в сюжетите се превръща в отличителна черта на британското кино, което успява да привлече както националната, така и международната публика.

Последната част е посветена на шпионския жанр, който заема централно място в британската кино пропаганда. Шпионските филми от този период се отличават със своите напрегнати сюжети, сложни герои и морални дилеми. Те успяват да съчетаят развлекателни елементи с политически послания, превръщайки се в мощно средство за пропаганда. Разгледани са заглавията свързани с Джеймс Бонд и Хари Палмър, с. 140 – 159.

Героите в тези филми често са представени като морални и интелигентни агенти, които символизируют западните ценности, докато техните съветски опоненти са изобразени като

безмилостни и зловещи. Шпионските филми отразяват и социалните проблеми на времето, включително вътрешнополитическите противоречия и глобалните напрежения.

Втората глава предоставя задълбочен и добре структуриран анализ на британската антисъветска кино пропаганда. Авторката успява да свърже политическите и социалните фактори с конкретни аспекти на кино индустрията, демонстрирайки как филмите отразяват и формират обществените нагласи.

Третата глава е по-различна от предходните в подхода, който е избран. Тя се фокусира върху ядрената опасност и анти-съветската пропаганда в американските и британските филми в периода 1961–1968 г. Главата е с обем от **66 страници (с. 163–229)** и разглежда специфичната тема за ядрената заплаха като част от антисъветската пропаганда във филмите, произведени в САЩ и Великобритания. Главата обединява американската и британската перспектива, като акцентира върху общите черти и различията в подходите на двете кино индустрии. Тя е структурирана доста особено. Има увод, една отделна част посветена на Историците и атомната култура: Британската срещу американската гледна точка (с. 163–168). Едва след това се разработват в първата подчаст **американските антисъветски филми с ядрена насоченост (с. 168–198)**, а във втората **британските антисъветски филми с ядрена насоченост (с. 198–229)**. Различният структурен подход не е ясно обяснен и създава впечатлението за откъснатост на цялата глава. Независимо от това тя е един от приносните елементи в цялото изследване. Вече споменатата необявена част посветена на историците се оказва леко встрани от цялостната концепция и би могла да бъде минимизирана.

В тази част се изследва как ядрената заплаха е възприемана от историците и културолозите в двете държави. Разликата в техните възгледи се отразява във филмите, произведени в двете страни. Докато американските филми често изобразяват героичното предотвратяване на ядрена катастрофа, британските предлагат критичен и сатиричен поглед върху политическите решения.

Последната част от главата анализира как британските филми използват ядрената заплаха, за да критикуват политиката на суперсилите. Тези филми съчетават реалистични сценарии с елементи на сатира и социална критика.

Емблематичен пример е филмът „Д-р Стрейнджлав: или как се научих да спра да се тревожа и обикнах бомбата“ (1964), който сатирично изобличава парадоксите на ядреното възпиране. Тази продукция се откроява със своя уникален стил и провокативно послание. Като е изключително пълно представена в изследването.

Трета глава предлага задълбочен анализ на ядрената тематика в контекста на антисъветската пропаганда. Чрез сравнението между американските и британските филми, авторката успява да изведе ключови различия в културните подходи и идеологическите внушения.

Въпреки задълбочения анализ, липсват по-детайлни данни за обществената реакция към тези филми. Освен това подробностите за британските филми са по-малко сравнени с американските, което води до известна диспропорция.

Тази глава представлява убедително заключение на дисертацията, като успешно демонстрира как темата за ядрената заплаха е използвана за утвърждаване на антисъветски послания в киното.

Учудващо за мен бе заключението на дисертацията. За съжаление на фона на изключително добре разработените отделни глави и изводите към тях във финалната част обобщенията, анализа и изводите не са достатъчно убедителни. Логично е да има преповтаряне на основните елементи от другите части на изследването, но тук отсъстват нужните кардинални обобщения. Наистина има представени основните заглавия. Представени са образите на съветските антигерои, но изводи за самата същност, успеха, ефективността и причините за появата на този тип пропаганда не са анализирани и обобщени.

Независимо от тези критики дисертационния труд е изключително стойностен и открива неизследвани у нас черти на Студената война.

Към основната част от работата на Властанова трябва да се добавят и научните статии, които тя е публикувала в периода на своята работа. Те допълнително разширяват рамките на експертизата ѝ и показват умението ѝ като историк да се справя с проблеми, които не са част само от кръга на конкретните тесни интереси.

Поради всички причини изброени по-горе предлагам на Магдалена Властанова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 2.2. История и археология.

06. 12. 2024 г.

доц. д-р Александър Сивилов